

---

a látható világ felé

(Jegyzetek Sáfrány Imre képeihez)

DÉSI ÁBEL

Út a képekig

Úgy érzem, hogy a festészet mindig utazást jelent a látható világ felé. De ez az utazás mindig a látott és a látást igénylő világ keretei közt mozog. A valóságban élő és létező formák, a színek és vonalak világa néha észrevétlen suhan el a szemünk előtt. Mindig látjuk, mert előttünk van, és mégsem tudunk róla úgyszólván semmit. A festő mindezt csak azért látja, mert másként nézi. Ő ismeri a fákat és a virágokat az erdőben, és nevén nevezi a madarak és halak világát is. A többiek csak fákat, virágokat és más dolgokat látnak, de mindez elsuhan és észrevétlenül eltűnik a szemük elől. A látott és élő világ tehát láthatatlan és élettelen. Mert hiányzik a befogadó szem és az érzékelő fül a látott világ nyelvének megértéséhez és befogadó áthangolásához. És ezt a nyelvet tudja és tanulja szüntelen a festő. Ennek a nyelvnek a tanulására serkent minden képe, és bár minden kép e jel- és nyelvrendszer keretei közt jön létre, egyúttal a nyelv életére és megértésére is tanít.

De mi is a kép?

Az ember által létrehozott színek és vonalak világa a vásznon, papíron, üvegen, fatáblán vagy más anyagon.

A színek és vonalak világa lehet játék, és lehet harc; lehet kemény munka, és lehet álmodozás, lehet lázas keresés, és lehet hirtelen felvilant és látomásban megtalált képlet. A festő kezét a képzelet és a látomás vezeti. Csak így tudja a látott világot láthatóvá tenni. Még a legegyszerűbb tájkép vagy csendélet is a látomás segítségével jön létre. A látható világ egy belső valóság keresése is. Senki sem fest belső világ nélkül.

A festő lelkivilága és idegrendszere szólal meg.

Ez közvetíti hozzánk a külvilág jeleit.

Mert aki csak a látott valóság felszínét látja, aki ehhez nem ad hozzá egy forrongó belvilágot, egy kis belső világosságot, az csak üres vonalak kusza rendszerét látja. Az csak összefüggéstelen jelek és tárgyak halmozába néz.

A festő elmondhatja, hogy általa lesz valóság a kép.

De a látszat világa is csak kép által lesz valóság.

A festő alkotása a kép.

De ez végül önálló, teljes világ lesz, amelynek külön nyelve és törvényei vannak, és csak azért képes beszélni a való világ életébe. És azzal folytat párbeszédet, azzal perel és vitatkozik. És az idő csak figyelni e szüntelen vitát.

A kép felszíne változatlan, és mögötte is csak a vászon és a vászon mögött a fal jelzi a tárgyi világot.

De a kép mélyebb értelme egy szimbolikus világ, amely árnyait és jeleit változtatja a néző szemében. A kép tartalmának is vannak belső rétegei és jelentésváltozatai. És minden képben egy új világ üzenetét érezni.

A képhez való utazás is lehet hosszú és fáradságos út, és itt nem a tér jelenti az akadályt, hanem a fogalmakat és jeleket rejtegető idő.

A képhez az idő, a szem és a fogalom útján jutunk el.

Szempontok

Sáfrány Imre művészi arcélét csak szubjektív jelek és mércék alakítják ki bennem.

A teljes képet ma már nemcsak én, de mások sem adhatják meg. (A festő képei 1970 őszén — több mint 300 festmény és rajz — elégték egy műtermi tűzesetben.)

Ezúttal csak azokról a képekről írok, amelyeket a legjobban ismerek, és amelyek évek óta előtttem állnak. E tíz képet, amelyről írok, három csoportba osztottam:

I. A természet emberi jelen ideje

II. Az ősi természet formái

III. Az emberi környezet jelentései és távlatai

Ez a kép és elrendezés szinte természetes ösztönösséggel alakult ki bennem, és úgy érzem, hogy ez a struktúra nagyjából végigvonul Sáfrány egész festészetén is, bár számos változata és kísérleti jellegű kitérője és mellékága is van. Mert Sáfrány fejlődése nem lineáris és egyöntetű. Az 1950-es évek derekától kezdve egyre több párhuzamos és szerteágazó vonal is kialakul benne. Néha egyszerre több nyelven és több stílusban beszél. És fejlődése is számos kanyart, felszállást vagy mélybemerülést tár fel. Olyan utas képe ez, aki egyformán szeret utazni hajón és szekéren, számráhaton és repülőgépen, bűvárhajón és biciklin. De néha az álmok szárnyain érzi magát mégis a legjobban.

A komoly, igényes munka mellett minden szakaszában ott áll a kísérletezés, a játék és a spontán kalandozás minden formája.

A szép felületektől és csillogó formáktól kezdettől fogva idegenkedik. Képei mindig úgy hatnak, mintha egy sötétedő délutáni szobában állnának és vastag por fedné őket. Képei ily módon az élet patináját érzékeltetik. De ez a patina nemcsak a múlt időt jelzi a művészi alkotás fölött, hanem az élet természetes szürkeségét és dísztelenségét is. Sáfrány képeit épp ez a szűrítő és köznapivá változtató technika jellemzi. A fényes színek, a csillogások, a díszítések hiányoznak a képeiről.

A festő képei hasonlóak ily módon ahhoz az emberhez, aki mindig szürke, kopott ruhákban jár és hangjából mindig egy kis rekedtes, természetes egyszerűség szólal meg.

I. A TERMÉSZET EMBERI JELEN IDEJE

1. Tavaszi táj reggel. 1967.

Mint az esős tavaszi reggel után ébredő táj. A múltófélben levő szürkület még egy kicsit jelen van. A fák és a távoli bokrok kissé álmosan és ébredezve nyúlnak az ég felé; az égbolt most változik szürkéből kékre. De a kékséget még csak ígéri, még csak sejteti.

A háttér szürkésége még jobban kiemeli az ébredő fák halvány és álomszerű szelíd színeit. A zöld itt, a sárgával együtt, a kép alapszíne is.

A fák és ágak törzsének világos és szilárd rajzára épül a levelek és lombok halvány, elmosódó, szinte álomszerű zöld színfoltja. Mintha a tavaszi álmok kelyhéből vették volna ki ezt a zöld frissiséget.

A fák álmodozva és reménykedve nyúlnak a magasba. De ez az álmodozás azt is jelenti, hogy az éjszakai álom még nem múlt el teljesen. Még csak az ébredés első jeleit látjuk.

Az ébredés és a születő remények képe ez.

Pedig az előtérben csak két nagy fa áll és a háttérben egy kisebb. A távolban felsejlik a bokrok és a távolabbi fák zöld lombja is. A zöld alapszín jelzi a friss reggelt, az ébredést és a zöldellő természeti világot is. Ilyenek a bokrok, a fűvek és fák egy tavaszi reggelen.

És az ember is, aki hasonló hangulatban nézi, e tájjal együtt ébred, és együtt lélegzik e természettel.

És a festő, aki egyszerűen csak egy darabka természetet festett meg, aki egy kicsit belépett ebbe a természetbe, maga is részévé vált ennek a képnek, ennek a világnak.

Egy darab természet ez, a festő meghitt, magányos reggeli hangulata és lírai vallomása szerint.

A természet poézise csak a vallomásszerű és közvetlen formában szólalhat meg. Az objektivitásra törő szándék mindig elvesz a teljességből.

És így, minél inkább maga a természet szólal meg, annál jobban érezzük magát a festőt. Pedig e képen nyoma sincs az ember jelenlétének. Itt csak magát a természetet látjuk, de minden jelben és mozzanatban ott érezzük a művészt, aki mindezt így érzi át és felénk tárja. Itt van a művész a képben, csak még nem látjuk, mert valahol eltűnt a fák mögött egy reggeli séta alkalmával.

A festő tehát azt mondja, hogy így látom, mert magam is ilyen vagyok e tájban és e hangulatban, ebben a tavaszi ébredésben. És így, ezzel a képpel, ezzel a vallomással fejezem ki egyéniségem és lelkivilágom, és ezt a szép friss tavaszi hangulatot is.

És minél tovább nézzük, annál inkább csak ezt a tavaszi hangulatot és az ébredő világ néma jelenlétét érezzük. Mert ez a kép maga is olyan könnyed és lebegő, mint az elszálló álom a hajnali órákban.

Lehet, hogy így látja a természetet a fecske is.

Lehet, hogy a virágok így lélegzik a csendet.

Lehet, hogy az ébredő levelek sóhajában is ez a kép él csak. Pedig a

kép mögött ott rezdül a festő tavaszi képe, egy darab természet, amelynek emberi arca és emberi lelkisége van. Tavaszi kép ez, suttogó, álmodzó hangon.

Csak festmény, de mégis egy finom leheletnyi világ.

2. Nyári délután. 1966.

Mintha eső után ébrednénk fel az álomból. Az eső kimossa a szemünkből az álmot is, és akkor ébredünk csak rá a táj friss színeire. A táj színeiből még itt-ott csepeg az eső.

A kép előterében két fa áll, a kép két szélén. Középen egy kis kunyhó körvonalai. A háttérben feltűnik a kék szín is. Mintha csak a fák lombjaiból párologna ki.

Az égbolt a halványkék és a szürke közt ingadozik.

A halvány felhőréteg még nem tűnt el, és a kék szín csak távolból sejteti, hogy még nem jött elő az ő kék világa.

A gyümölcsfák, a bokrok, a házikó jelzik a táj arculatát.

Az ember nyomait csak a házikó és a gyümölcsfákat gondozó kéz jelzi. Itt valahol ember él, de most csak a táj délutáni magányát látjuk. A fákat és a kerteket is ő műveli, és ez a házikó is neki szolgál. Háttérben valahol szőlőbokrok is vannak.

Múlik a nyári délután. Az eső elmúlt, és a táj ébredése is az ember felé tárul ki.

Lehet, hogy az ember ott ül a kunyhóban. Amikor esni kezdett, ő behúzódtott a kunyhóba, és még most is ott üldögél vagy alszik.

A táj is csak most szólal meg.

Az ember talán nemsokára megjelenik, és akkor megkezdődhet az igazi párbeszéd az ember és táj között.

Az ember tehát itt van a természet világában, ha pillanatnyilag nem is látható még itt.

A város és a nagy sürgés-forgás olyan messze még, hogy itt érintetlenül hagyta a világot. Ez a kép is csak sejteti, hogy valahol ember is él ezen a vidéken, de a konkrét társadalmi időt és helyzetet nem jelzi.

Aki távolról nézi a képet, nem tudja, hogy ez most van, vagy száz év előtt volt.

De talán nem is fontos az idő múlása e tájon.

Az idő e tájon csak úgy jelenik meg, mint a távolban felbukkanó és el is tűnő vándor. Úgy látszik, hogy e táj már az ember előtt is itt állt és azóta sem változott sokat, és azóta is alig emlékeztet az emberre.

A mulandóság egyszer úgymint belép a kép keretébe, és majd csak akkor szólal meg, amikor egy emberi élet felsikolt az elmúlás ellen.

De az a táj néma és jeltelen.

Mintha csak várakozna valamire.

Az ember valahol alszik. Talán éppen a kunyhóban pihen, és addig ez a táj is pihen és várakozik valamire.

Pedig az eső már elmúlt, és lassan ébrednek a színek világa.

A színes kréta és az eleven friss színek két szándékot is sejtetnek a kép mögött. A frissesség és a játék könnyedségét, még akkor is, amikor látószólag mozdulatlan képet tárnak fel.

Játsszunk egy kis festészetet.

Az eszközök és a célok is szerények, de az eredmény azért mindig több is lehet. Egy kis játékos világot lopunk a kép keretei közé. A virágok képe csak a játék kezeiben születik meg ilyen karcsú, színes és álmodozó formában.

A könnyedén sikló kéz előhossa a friss színeket és a játékos vonalakat a képzelet világából.

Felbukkan a sötét háttér zöld szegéllyel.

Ez lehet egy szoba délutáni világa is.

Ekkor egy piros és barna asztalka jelenik meg a kép közepén. Az asztalra lép egy barna váza.

És végül felbukkan a mesebeli képzelet virága is.

A zöld levelek, a sárga szirmok és a kék virágkehely.

A színek szinte ringatózó, álomszerű játékba kezdenek, mintha minden mozdulat és szín egy zenemű dallamának a kifejezése lenne.

Pedig a mozgás és a lebegő, zeneszerű mozdulatok itt csak mint megkövült álmok léteznek.

A színek és mozdulatok így álmodnak a zenéről.

Vagy a zene képzelet el így a színek és mozdulatok életét, ha a világról álmodik?

Vagy a festő látomása ez arról a hangulatról, amikor a színek dallamokká akarnak változni és a dallamok színekké?

A virágváza mintha csak a szoba közepén állna.

De ez a szoba üres. Az asztalon, a vázán és a virágon kívül nincs is más tárgy a szobában.

Különös mesebeli szoba ez.

A sötétzöld fal és a kékeszöld padló. A távolban pedig a fekete szín jelzi, hogy ezen a téren már nem léphetünk túl.

És a virágok színei, a színek élete fel akarja most oldani ezt a magányt, és talán az álmodozást is ezért keresi.

És ha sötét és egyhangú is a háttér, és ha titokzatosan zord is ez a zöld és ez a fekete, a virágok színei és hullámos zenére hajló vonalai annál több életet és játékot és valótlan szépséget lehelnek felénk.

Egy dallam és lengő táncmozdulat, egy sóhajnyi kis remény szólal meg félénken. De ez csak addig tart, amíg lecsukjuk a szempillánkat és hirtelen újra e képre nézünk.

Egy pillanat, és megjelenik valami.

Egy pillanat, és elmúlik, és utána jöhet az álom, az ő vigasztaló erejével.

E kép álomszerű világa talán csak azért ilyen szép, mert kezdettől fogva tudjuk, hogy mindez álomszerű és valótlan. Ez egy kis varázslat a komor hétköznapok szigetén. És most ki kell lépni ebből a világból, hogy mást is lássunk magunk körül, de akkor is csak az álmok színeibe lépünk át.

De mi az álmoknak már alig adhatunk valamit.

Csak az álmok tartogatnak a számunkra egy kis ajándékot valamelyik

sarokban. Ők mutatják meg a szebb menedék világát is. És ez sok, és ez kevés.

Ez még nem új világ, csak egy kis kiugrás.

A képzelet és álom játékos kis kalandja csak.

A képzelet és magány virágai ezek, az álmok ruhájában.

Itt bukkannak elénk, és így is tűnnek el. Mintha az egész kép egy felvillanó kis tünemény volna csak.

II. AZ ŐSI TERMÉSZET FORMÁI

1. Vadmacska. 1959.

A háttérrel jelző égbolt olyan, mint a piszkos szappanos víz. De ez lehet valami zavaros, felhős ég látomása is. A táj, amelyen a macska áll, olyan, mint a sötét földgömb. A két széle lefelé kanyarodik, és a közepe gömbölyűvé alakul.

Mintha csak a távolból szemlélt földgömbön állna ez a különös vadmacska. A földgömb sötét és kopár, és az égbolt is csak szürke szappanos víz.

Hatalmas mancsaival szilárdan és biztosan áll a földön. Feje kissé balra fordul, és a képről felénk néz. Hatalmas villogó fogsorai olyanok, mint a cikázó villámok. A piros és veszélyes cikcakk villogása jelzi, hogy ez a macska a vadak egyik szép és veszélyes példánya.

Hegyes, felfelé ugró fülei olyanok, mint a veszélyes helyzetet sugárzó antennák. Farkát felemelte, és kissé balra csavarta. Mintha valakit ezzel is le akarna ütni egy hirtelen lendületben. A hatalmas, ragyogó, ferde szemek olyanok, mint a páncélos vitézek sisakja alól felvillanó vészjelek.

A macska szilárdan és biztosan áll a földön.

Minden mozdulata veszélyes és fenyegető.

Egyedül áll a földön, és ránk néz, mintha mi egy másik világból szemlélnénk. Mintha éppen ez a magányos és hatalmas állat jelentené számunkra a legnagyobb veszélyt.

És mi csak távolból nézzük, hogy mi is készül a macska fenyegető szemei mögött.

A hatalmas körmök és mancsok az erőt és hatalmat jelzik. És a mancsok fölött fénylő zöldes karperec valami királyi hatalom jelvényét sejteti.

És ez a királyi jelvény nemcsak az erőt és hatalmat, hanem a vad nemes fajtáját is jelzi.

De mit is akar ez a macska itt velünk szemben?

Mit jelent ez az üres és kopár föld, amely felett az égbolt olyan reménytelenül piszkos és semmitmondó. A macska egyedül van a földön, és ugrásra, támadásra készen áll. Minden izma megfeszült a lábain. Ugrásra és ütésre készen állnak a mancsai, és a feje is feszülten figyel ránk.

De miért akar ránk ugrani?

Vagy csak képzeletünkben és belső világunkban áll így? Ahogy elnézem, mindig azt hiszem, hogy a tudat alatti világból néz így felém, ilyen erősen és hatalmasan. Csak ott van ilyen piszkos szappanos víz égbolt.

Csak ott ilyen kopár és kietlen a föld. Minden sötétség a földön és minden piszok az égen csak a tudat alatti világban létezik. És a macska itt van a sötét föld és a piszkos égbolt közt, és ránk les veszélyes szemeivel.

Nem is hasonlít látomásra. Minden mozdulata, egész megjelenése egy darab reális valóság. Mint egy kőszikla, úgy áll előttünk, és hol innen, hol onnan les ránk. Szemeiből sugárzik a veszély és a bizonytalanság.

Mert ő maga sem tudja még, hogy mikor fog támadni.

Az egész képet betölti. És ha ugrik, akkor csak e képről tud már leugrani. Sem előtte, sem mögötte nincs semmi akadály. És csak mi vagyunk számára az egyetlen célpont és kínálkozó zsákmány.

A vadmacska biztonságban van. Neki nincs mitől és miért félnie. Csak mi kérdezhetjük meg önmagunktól, hogy milyen irányban is fog ugrani, ha még jobban megfeszülnek az izmai.

Szép és hatalmas vad.

És mi emberek mellette olyan satnyák és kicsinyek vagyunk.

2. Tövisbokor. 1956.

A föld sárgás és kőszínű.

Mintha csak színével és formájával is indokolni akarná azt, hogy itt csak tövisbokor terem és más gyomnövény.

De a tövisbokornak talán éppen így jó. Ezt példázza hatalmas terméssel is, mint valami hirtelen felbukkanó óriásnövény az elfeledett őskorszakból.

Ez a tövisbokor is sárgásszürke színű. Mintha csak a színeivel is a táj jellegét és élettelen tengődését fejezné ki. És az égbolt itt is olyan, mint a piszkos szappanos víz. A hatalmas tövisbokor az egész teret betölti, mint valami hatalmas, ránk néző szörnyeteg. Az elvadult, ősi természet erejét és jellegét mutató szörnyeteg.

Mint valami itt felejtett csoda a régmúlt időkből.

Széles és hatalmas, szerteágazó ágaival betölti az egész képet. Mintha az egész világ fölötti hatalmát jelezné. Mintha az egész életet be akarná fogni a maga ölelésébe. Homályos, esteledő időben talán úgy is fest, mint valami szörnyeteg, amelynek csak a karjait, tüskéit, fegyvereit látni.

Olyan, mint egy hatalmas, elvarázsolt és elvadult élet, mint egy darab itt maradt vagy az időtől itt felejtett őserdő. Egy másmilyen természeti élet utolsó jele.

Egy természetes, ősi vadság képe jelenik meg szerteágazó karjaiban. Egy darab ősi, természetes vadság a városi és gépi civilizáció szemében. Talán azért olyan csodálatos, mert egyre ritkábban látjuk ezt a természeti képet.

Talán azért látjuk olyan erősnek és hódítónak, mert már leszoktunk a természet effajta képéről. Mert már leszoktunk arról, hogy élő valóságként is lássuk a természet ősi formáit, amelyeket még nem rombolt le és nem pusztított el az emberi kéz. És a természetnek ez a képe egyre távolabb kerül az emberi élettől, és már-már csak mint a távoli világból hozott fényképek és filmtudósítások témája létezik.

A természet képe így akaratlanul is a csoda és a mese légkörében jelenik meg. A valóság pedig a szürke, unalmas, egyhangú és félig élettelen jelenségek neve lesz.

És ezért mondhatjuk azt is, hogy e hatalmas tövisbokor mint valami távoli és csodálatos világ küldötte jelenik meg a szemünk előtt. És csak akkor barátkozunk meg vele teljesen, amikor már napokig, hónapokig nézzük. Csak akkor kezdjük érezni azt, hogy ez is valamilyen élet és természetes világ egy darabja lehet.

Csak a talaj, ez a sárgás kőszínű talaj jelzi, hogy ez a tövisbokor csak egy kis sziget a pusztaság közepén, és e mögött már csak a kopár és élettelen talaj van. Úgy áll ez a hatalmas tövisbokor itt a pusztaság közepén, mint egy régi itt felejtett élet. Ő jelenti az életet és a régi érintetlen természetet e talajon. Egy kis itt maradt sziget a pusztaság és élettelenség tengerében.

És most úgy áll előttünk ez a hatalmas tövisbokor, mint valami félig valóság, félig rejtély a semmi és időtlenség kapujában.

De szilárdan és keményen áll.

Az ő élete még erős és még tart.

Csak a mi életünk inog és hajladozik bizonytalanul. A mi életünk gyenge és ingadozó, bár sokkal termőbb talajon áll.

3. Megdicsőült tövisek. 1956—57.

Mennyei perspektíva látszata merül fel, geometriai ábrák keretében.

A pirosas rózsaszínű felhők között a tövises valóság és annak szoborszerűen életre kelt absztrakciója.

A tövisek elvont és konkrét, szoborszerű élete és emlékműve.

Míntha a földi élet szenvedéseit és tövisait testesítenék meg egy ilyen mennyei perspektívában. Tövis és jelkép, de az emberi élet távlata nélkül.

Az ember meghalt, és megmaradtak a tövisek.

A túlvilági, elvont megdicsőülés is tehát csak a töviseknek maradt meg.

Az ember halála oly tökéletes volt, hogy még a képzelt és annyira vágyott túlvilágból is kimaradt.

Milyen furcsa, ateista mitológia ez az eltárgyasult földi életről!

Az embert megették a tárgyak.

Érzelmait, szenvedéseit felszívták a tövisek, bogáncsok és a tüskés fájdalek.

És a túlvilág is csak a fájdalom forrásának maradt meg. A tövisek, bogáncsok megdicsőültek az emberi szenvedés után. Az élet végén is megmaradt a szenvedés, az ember után is létezni fog a szenvedés.

A fájdalom, úgy látszik, túléli az embert.

És úgy maradnak meg a tövisek, a sebek és fájdalek után, az egykori élet sivatagában.

Egy mennyei perspektíva ez, a geometriai ábrák és szerkezetek keretében. De ez a perspektíva is míntha csak egy nagy színpad kicsiny részlete lenne valahol.

Míntha e világméretű komédia díszletei adnák csak meg a dolgok értelmét.

Ez a megdicsőült tövisemlékmű a nagy geometriai formák keretében, eleven kontrasztos színeivel csak a földi élet tarkaságát, mesterkéltséget, mesterformáit, ellentmondásait és üres belső tartalmatlanságát fejezi ki.

Mintha ez a mennyei távlat is csak egy régi komédia és egy mesterkéltné konstrukció lenne.

A szenvedés vége és komédiás megdicsőülése. A megdicsőült tövisek az ember komédiáját mutatják csak be. De ez a szomorú komédia a földi élet és a földi szenvedés alapján született meg.

Mintha minden útnak és szenvedésnek a végső értelme az volna, hogy végül is egy ilyen elvont és mennyei komédia legyen, a tövisek és színpadi díszletek komédiája.

A geometriai formák győzelme és megdicsőülése az emberi vereség és szenvedés felett. Ez a keret és értelem egy konstruált színpadi díszlethez.

Mintha kiakasztották volna a fejünk fölé és ott lebegne a szél és az idők változása között, furcsa emlékeztető és intelmet jelző szerepében.

És így lebeg időtlenül, bár itt van köztünk a földi életben.

Itt van köztünk festményként, és furcsa, keserű mosolyként változtatja színeit és formáit, és szemünk és lelkünk tartalma szerint jelzi az átalakulások és látszatjátékok világát.

Itt van közöttünk.

Itt van, az emberi semmisség színpadi, semmi világában.

4. Sötét levelek. 1960.

Mint egy cserép virág az éjszakában.

De a cserepet nem látni. A sötétben, úgy látszik, a sötétbarna cserepet sem látni már.

Néhány vidáman felfelé törő ág jelzi, hogy a törzs még erős és életképes. De az erős ágakon alig van levél. És ami van, az is kicsi és satnya.

A törzs közepén és alsó felén állnak a nagy lekonyuló levelek. Szinte közvetlenül a törzsből nőnek ki.

Milyen virág vagy milyen növény ez a furcsa éjjeli jelenség?

Mint valami éjszakai rejtelem áll előttünk.

Felső ágai a reményt és erős vidámságot jelzik. Úgy merednek felfelé, mint a tánc közben felfelé lendülő karok. A derék azonban megáll és megtorpan. Az alsó levelek pedig lekonyulnak fáradtan.

Olyan, mintha a maga életében egyesítené a gyermekkor és a remény, a férfikor és a tépelődés és végül az öregség és a csüggedés jeleit.

Egy teljes emberi életet jelképez egy növény életében és ránk néző éjszakai szimbólumában.

De ez a szimbolikus alvilági növény az éjszakában áll előttünk. És ennek az éjszakának nincs semmi olyan jele, amely az elmúlást vagy az időt jelezné. Ez az éjszaka időtlen és állandó, mert égboltján nem jelenik meg a holdvilág, sem a csillagok. És a közelgő hajnal fénye sem jelzi, hogy el is múlhat.

Milyen éjszakának milyen virága ez?

A virág egyedül van ezzel az éjszakával, és teljesen be is tölti ezt az éjszakát.

Éjszakából nő ki, és éjszakába nő bele.

A virágnak vagy gyümölcsnek nyoma sincs az életében.

Nem hasonlít semmilyen ismert növényre sem.

Virágtalanul és gyümölcstelenül áll az éjszakában, és életének talán egyetlen szerepe és jelentősége az, hogy jelenlétével kitöltse az éjszakát. De mit is jelent számára ez az éjszaka?

Milyen álmot vagy csendet vagy megállt időt jelez az éjszaka homálya e levelekkel?

Ki tudna erre felelni?

De lehet, hogy ezt kérdezni sem lehet, mert semmi jel sem utal arra, hogy e kérdések jogosak volnának vele szemben.

És mivel a természet jelenségeire nem hasonlít, végül is az emberi élet sivárságára próbál utalni.

Sötétben élni, virág és gyümölcs nélkül.

Mindig csak sötétben, a hajnal és a holdfény reményétől is távol. Lehet, hogy mindez nem is létezik, mert semmi sem sejteti, hogy valami fényes és világosabb tájkép felbukkanhat még itt. Úgy él tehát, mintha teljesen azonos volna az éjszakával.

Éjszakából nő ki, és az éjszakában él mindvégig.

De mivel növény és mivel mégiscsak él, honnan van benne az az élet-erő, amely csak a napok és évszakok változásait hordozó, természeti életet jellemzi?

Vagy az ő életének éppen az a sajátossága, hogy az éjszakából táplálkozik és az éjszakának él?

Úgy látszik, még ez is lehetséges.

De lehet, hogy éppen ezért nem éli a virágok és növények nappali életét, mert sem virágot, sem gyümölcsöt nem adhat már.

És vajon minek is a virág ennek az éjszakának? Itt nincs más élőlény sem. Minek itt a virág, és minek a gyümölcs? És ha nincs virága, sem gyümölcse, akkor hogyan is nőtt ki az éjszaka talajából?

Vagy ez csak az éjszaka egyik látomása?

Lehet, hogy csak az éjszaka szívében él.

Lehet, hogy mi is csak elképzeljük vagy megsejtjük az álmainkkal, hogy létezik valahol.

III. AZ EMBERI KÖRNYEZET JELENTÉSEI ÉS TÁVLATAI

1. *Női portré. 1955.*

Milyen sötét világból bukkan fel ez a sötét női arc? A sötét háttér mintha csak egy egész világ reménytelen arcát tárná fel. A sötét háttér lehet kontraszt is, amely néha kiemeli az előtérben levő szebb és reményteljesebb színeket. Néha ez is lehet.

De ezen a képen a sötét háttér csak arról beszél, hogy ez a világ, ez a háttér, csak ilyen sötét arcot adhat a világnak. A sötétség itt csak éjszakát terem. A női arckép betölti az egész képet. Az arc, a nyak, a vállrészlet egészen a kép keretéig ér. Az egész világ és a sötét háttér csak ebben az arcban teljeseedik ki.

A szemekbe hulló sötét haj, a hatalmasra tágult, megriadt sötét szemek, a kiáltani készülő piros száj erről a sötét háttérről szeretne beszélni.

A festő akkor nyúlt az ecsethez, amikor ez a szenvedő női arc kiáltani akart.

A néma száj kiáltását a festő mondta el.

A kiáltást a nappali élet éjszakájából.

A megriadt nagy szemek, amelyek egyformán kifejezik a félelem, az

éhség, az álmatlanság életét. És minél soványabb és sötétebb az arc, annál nagyobbak ezek a kérdező szemek.

A hamuszínű sötét arc ezeken a sötét szemeken keresztül beszél. De ezt a rémületet csak a festő ecsetje beszéli el. Mi némák és értetlenek vagyunk e kép szavai előtt.

Pedig épp hozzánk akar szólni.

A készülő kiáltás éppen felénk indul ebből az éjszakából.

De ha kiált is, vajon ki hallja meg mindezt?

Mintha megállt volna az idő e kiáltás előtt.

A hamuszín arc a sötét világban csak az emberi sors reménytelenségéről beszél a kiáltás előtti pillanatban. És minél tovább nézzük ezt az arcot, annál reménytelenebb és félelmetesebb lesz.

De miért is félünk ettől a reménytelenül szomorú, az élet mélyéről felénk néző arctól?

Hiszen ez az arc nem bennünket fenyeget. Ő csak kiáltani akar, amíg benne él a kiáltásra váró iszonyat.

De a félelem éppen a mi sorsunkról beszél.

Mintha csak azt mondaná: most én bukok el, de nemsokára majd ti fogtok követni. És ne is várjatok valami szebbet ebben a világban. Mert ahol én élek és ahogy én élek, ott nem is lehet mást várni és mást remélni.

De vajon szembe merünk-e nézni ezzel a megrémült és kiáltásra váró arccal? Itt van előttünk egy darab tehetetlen és megrémült emberi élet. Az utolsó állomás előtt. Lehet, hogy nemsokára befut az utolsó vonat, amelyik átviszi a túlsó partra, ahonnan már nem is lehet kiáltani sem.

Az élet és az egész világ betegségét sugározza ez az arc felénk.

Csak egy megrémült arc a rémület idejéből.

Már keze sincs, és lába sincs. Csak ezt a félelmet és hamuszín életet fordítja felénk.

És ez a hamuszín arc szinte már nem is az élet színét felejteti velünk, hanem az elmúlását. Mert az elmúlást is túlhaladta fájdalomban.

És a hamu a halál utolsó jele.

Hamu voltál és hamu leszel — ezt leheli felénk ez az arc is. A hamu és a hamuszín a vég közeledését jelzik. És itt hasztalan a bűnbánat és sikoly.

Valamikor a kezdet kezdetén kellett volna megváltoztatni az életünket, hogy elkerüljük a hamu színét és félelmét.

Az arc még hallgat.

De érik benne a kiáltás.

Mert kiáltani fog, még az utolsó pillanat előtt.

Mert e hamuszín arcot és életet, ezt a hamuszín világot egyszer ki kell kiáltani.

És a kiáltásnak figyelmeztetnie kell a többi élő, az embereket; figyelmeztetni, amíg nem késő.

2. Ünnepi felvonulás. 1958.

Sötétszürke háttér. Ha közelebb megyünk, akkor még szürkébbnek látszik. Legalábbis annak hisszük, a hétköznapi szürkességben, amely ezt a felvonulást magába öleli.

Ha közelebbről nézzük, tisztán látjuk a sakkfigurák, a zászlók és a megriadt madarak lebegését e szürke világban.

Mert a felvonuló sakkfigurák nemcsak a fegyelmezett és szép sorban menetelő emberekre emlékeztetnek, hanem távolodnak is tőlük. S ha távolabbról nézzük a képet, akkor már csak egy bizonytalan és meghatározatlan foltot látunk, és ekkor már nem is fontos, hogy mennyire fagurák és mennyire emberek e látszatvilág szürkességében.

És minél nagyobbak és magasabbak a zászlók, annál kisebbek és formátlanabbak az emberek.

Valahol magasan ott ragyog a napfény is. Kissé szürkén és homályosan. És csak a kép felső részében érezni egy kis napfényt, de az is csak a zászlók részeit éri. És a napfényes zászló árnyékában menetelnek a felvonuló, egyre kisebb emberkék, akik már nem is emberek, hanem csak sakkfigurák, egyszerű parasztkatonák a láthatatlan sakktáblán.

Ahogy elnézzük a felvonulást ebben a szürke és egyre sötétebb háttérben, az az érzésünk, hogy a szürke és egyre sötétebb háttér csak egy sötét függöny, amely mögött ott lapul az a nagy kéz, amely időről időre felbukkan, hogy ide-oda helyezze a sakkfigurákat.

Az életet és a természetet a képen egyedül a vijjogó madarak serege képviseli. A madarak ide-oda szállnak, és riadtan nézik ezt a furcsa felvonulást.

Úgy röpködnek, mint a hollók a kietlen őszi táj felett.

Honnan jönnek ezek a madarak, és miért rémülnek így meg a látszólag nyugodtan felvonuló, közömbös emberek feje fölött?

Minél tovább nézzük a képet, annál sötétebb a háttér, és az emberek is egyre kisebbek és jelentéktelenebbek. És végül úgy látszik, hogy eltávolodnak a sötét háttér felé, hogy végleg el is tűnjenek mögötte. Csak a rémülten vijjogó madarak maradnak meg a képen és agyunkban, mintha az ő röptük és vijjogásuk volna az a kérdés, amely egyre várja a maga talán reménytelen válaszát:

Miért is ilyen szürke és sötét és miért egyre sötétebb ez a világ? És miért látunk csak egyre kisebb szürke sakkfigurákat emberek helyett? Emberek helyett figurákat. Miért látunk öröm helyett csak zászlókat? Élet helyett miért csak madarakat mutat a kép?

Milyen világban vagyunk, és kit is akarunk erről megkérdezni? Csak azt érezzük, hogy erre is felelni kell egyszer, mert ez a kép is nyugtalanul kérdez. Az egész emberi életünket teszi fel a kérdés szavaira.

Az ember teremtményei eltávolodnak az embertől, és végül fölébe is nőnek. Az ember végül is csak része és tartozéka lesz a teremtett és egyre inkább föléje hatalmasodó világnak.

És a kérdések ott élnek a képben.

És a válaszok továbbra is várják a maguk kimondását.

És a válasz helyett csak a kép dátuma jelez valamit: 1958-at jelez az idő, és ez azt jelenti, hogy a magyar 1956, a lengyel 1956, a szovjet XX. kongresszus éve és a Szuész elleni angol—francia támadás éve után vagyunk. Milyen sok félelem van már mögöttünk, és milyen kevés mégis a remény!

Az a remény, amely nemcsak üres hit, hanem a biztos, a bizonyos dolgok sorát és időrendjét jelzi, az emberi léptek megnyugtató zaját.

Sötét éjszaka egy kis holdvilággal.

Az éjszaka befogja az egész világot, és éjszakát pedig betöltik a csontok.

A nagy éjszaka minden sötétségével együtt is olyan kicsinek látszik itt a csontok mellett. A csontok belepik az egész éjszakát, és fenyegetően nyúlnak a holdvilág felé is. Mintha le akarnák nyelni ezt az egyetlen kis világosságot, amely még megmaradt.

A halottak ideje ez az éjszaka.

A holdvilág a halál birodalmára szórja halvány fényét, mint egy gyászoló méceses.

A csontok uralma ez a végtelen éjszakában.

És ha kevés lesz ez az éjszaka, akkor lenyelik a holdvilágot is, és akkor már csak a csontok kísérteties, szürkés fénye jelzi a halál pontjait és terjedő lépteit az éjszakában.

Az élet sötétségével szemben már csak a csontok jelentik a világosságot. A halál kísértő szürkése az élet éjszakájával szemben.

Ez a kép a véget, az eredményt, a végső állomást mutatja.

De mi is történt a csontok előtt?

Mi történt akkor, amikor még ismeretlen volt ez a kísérteties éjszaka, a halálnak ez a birodalma?

Milyen háború után alakult ki ez a táj?

És miért jött ez a háború?

Erre e kép nem válaszol.

De ez az eredmény minden válasznál és minden előtörténetnél rémületesebb. És az én számomra talán rémületesebb magánál a háborúnál. Pedig itt nem látunk se hullákat, se fegyvereket, itt nem látunk se vért, se a pusztítás romjait nem sejtjük.

Itt már csak a csontok maradtak meg, jelezve, hogy ezek valamikor egy ember csontjai voltak és ez az ember valamikor élt is. De hogy hogyan, mikor halt meg, arról itt nincs semmilyen adat.

A fontos csak az iszonyú tény, hogy meghalt, és most az egész éjszaka és az egész világ tele van ezekkel a csontokkal, és az egész éjszaka birodalma egy hatalmas temető lett.

De ezek a csontok azt is jelentik, hogy a hatalmas tömeghalál után már nem maradt ember, aki a holtakat eltemethette volna, és a hullák a puszta mezőn váltak üres csontokká.

Vajon ki látta ezeknek az egykori embereknek a halálát?

Milyen madarak, hiénák, keselyűk vagy kukacok lakmározta itt az egykori emberek maradványain?

Vajon a felvonulás madarai rágták volna le a csontokról az élet utolsó jeleit?

Az éjszaka egyre sötétebb, és a holdvilág egyre halványabb lesz és kisebb is. A csontok pedig egyre növekszenek, és szinte szétfeszítik az éjszaka kereteit. Hamarosan betöltik az éjszakát, és lenyelik talán a holdvilágot is.

Ezt jelzik, és ezzel fenyegetnek.

De ha már nem lesz élő ember, aki ezt meggátolja, akkor már mindegy is, hogy a halotti csontok tömege elnyeli-e az éjszakát és a holdvilágot, vagy sem.

Látomás és iszonyat ez a kép.

Védekeznünk és harcolnunk kell e látomás ellen. Mert ha utánunk már csak csontok maradnak, akkor senki sem tudja a múltat megváltoztatni. Ezek a csontok csak a mélybe hulló múltat és a halál éjszakáját termik és őrizhetik meg.

És ebben az éjszakában a halál időtlen örök hatalomnak mutatja meg magát a legyőzött ember felett.

És ma az ember egyetlen célja: legyőzni a halálnak ezt az éjszakáját.

Vallomás és utószó

Sáfrány Imre képeivel több mint tizenöt éve barátkozom már. A képre vetett pillantások az idők folyamán egyre mélyebb, fürkésző tekintetté és elmélkedő szenvedéllyé váltak.

Láthattam a festőt rajzolás, festés, kísérletezés, játék és művészi alkotó kaland közben.

Láthattam a kezet, amelyet a képzelet vezetett el egy pont, egy vonal sejtelmétől a rajzig, a rajzoló kéz képzelődő, álmodozó belső autonómiájáig.

Ezek az évek egyre mélyülnek, és tartalmasabb életet kezdenek a képek rámai közt.

A festő élete a képek keretében születik meg, és itt láthatjuk minduntalan távozását, visszatérését és újjáalakulását. Az álmodott valóság és a valóságos álmok művészi kalandjait éljük mi is, ha elmerülünk a vásznak tengerében. A színek és vonalak hullámokká válnak egy ismeretlen világ távlatában.

Hogy miről álmodik a kéz a festékek és vonalak suttogó hullámaiban, azt csak részben árulja el az elkészült kép. De mi vezetett odáig és hogyan utaztunk a művészi alkotás sodrában az alkotás kimondott szaváig, azt talán ő maga sem tudja pontosan megnevezni.

Az elkészült kép a festőnek magának is ajándék és meglepetés. És szebb ajándékot senki sem adhat neki ezeknél a képeknél. Ő az ajándékozó, és ő az, aki átveszi a küldeményt, és végül az is ő, aki mindezt az idők távlatában szemléli mint szemtanú, aki minden újabb képével bírálatot gyakorol az eddigi út eredményei és távlatai felett.

És minduntalan felmerül a kérdés, hogy hogyan lehet e képek által láthatóvá tenni a látszat világát. Mert ami látszik, az lényegében láthatatlan. Az üres felszín és a külső formák csak a csalóka részeket sejtetik. A lényeg valahol a dolgok mélyén van, a kéreg és a lehullott levelek mögött.

Szóra kell bírni a valóságot.

Az igazság nyelvén beszéltetni azt, ami az igazi és mélyebb titkot fejezi ki.

Az igazat mondd, ne csak a valódit — mondja József Attila, és a festő ecsetje is ezt az utat keresi a színek és vonalak útjain, a kifeszített vásznak tengerében. A meg nem festett képek világában, valahol a létezés és a semmi ide-oda hullámzó határai közt.

Az igazság nem szép, de a művészetnek megvan az az ereje, hogy a művészi alkotásban ez az igazság a szépség erejét és hatalmát tudja felmutatni.

És ennél is többet.

Fejlődő időt jelezni az időtlen és mozdulatlan felé is.

Mert csak így lehet szóra bírni a magányt és a félelmet, ami életünkben lapul, vagy sebeinkben él mint égő fájdalom. A valóság elvesztése feletti fájdalom is a festő világát fejezi ki. És a világ harmóniáját csak akkor lehet megteremteni, ha áttekintjük az élet maradványait és romjait, ha tudjuk, hogy mit kell eltakarítani és mit lehet felhasználni épületanyagként az új élet boltozatához.

És mindenekelőtt utazás a művészet. Utazás valami felé, hogy gazdagabbak legyünk az élet ízeivel és zamatával, hogy a gondolatnak értelme és emberi arca is legyen a szavak és színek mögött. A festő képének világát is csak az érti meg, aki vele együtt utazott és az évek és élmények világában önmagát is kereste, mert a képek ezt is kívánják tőlünk.

És ezért kell önmagunkat is keresni és kutatni a művészet kérdései közt. És akkor majd a képek mibennünk is élnek, és ez a második életük a mi életünk gazdagságát is kifejezi és jelzi, hogy minden eredménynél van messzibb és távolabbi út, minden szépség mögött egy új rejtély és új feladat. Meg kell tehát hódítani az időt, hogy emberi életünk az idő arca is legyen.

Utazzunk tehát a művészet kalandjaiban, az értelem és az új szépségek célja felé.

Ennek a hívásnak és serkentésnek a szavát próbáltam én is kifejezni a képekkel való több mint tizenöt éves barátkozással.

Sáfrány Imre képeinek túlnyomó része elégett egy tűzvész alkalmával. És a művész, amikor hazatért, már csak az üszkös fadarabok és megpörkölt vásznak szagát lelte műtermében.

Ekkor határoztam el, hogy e kísérletekben megőrzöm magamnak és másoknak is azt, ami még megmaradt. Gondolatban is láthatóvá akartam tenni a szerencsésen megmaradt kis részeket az idő hullámai közt.

Szabadka, 1970. november—1971. május